

ETHIEK EN RECHT

DE DUBBELE WERKING VAN HET RECHT

Sonja Snacken - VUB

DE DUBBELE WERKING VAN HET RECHT

- **Maatschappelijke (en ethische) evoluties beïnvloeden het recht**
 - **Strijd**
- **Rechtsregels worden ook gemaakt om impact te hebben op maatschappij (en ethiek)**
 - **Gedrag**
- **Recht en ethiek zijn twee verschillende normensystemen**
 - **≠ Logica**
 - **Semi-autonome sociale velden**

1. MAATSCHAPPELIJKE EN ETHISCHE EVOLUTIES -> RECHT

- **Strijd:** vb. strafbaarstelling overspel 1867 - 1987
 - SW 1867 : 1 x overspel vrouw >< "onderhoud van bijzit in de echtelijke woning" man
 - Huwelijk = zakelijke transactie -> bescherming gezin + goederen
 - *"Batard ne succède point"*
 - Jaren '50: geen moreel ≠
 - Wet 28 oktober 1974: geen ≠ / enkel geldboete
 - EHRM arrest Marckx, 13 juni 1979 -> Wet 31 maart 1987
 - Wet 20 mei 1987 : geen M (ES)

- **Strijd: vb strafbaarstelling anticonceptie 1922 - 1973**

- 1922: Katholieke impuls < artikel 383 SW verspreiden en reclame strafbaar
- 1955: Belgische Vereniging voor Seksuele Voorlichting < medische consultatiebureaus Gent en Antwerpen
- 1961: Anticonceptiepil op de Vlaamse markt
 - Verspreiding en informatie bij wet verboden; huisartsen -
 - Socialistisch Vooruitziende Vrouwen *De Stem der Vrouw* (1961) < opschorten wettelijke beperkingen
- Jaren '60: Seksuele revolutie, Dolle Mina's, abortus
 - 1968: Encycliek *Humanae Vitae* >< Katholieke vrouwenorganisatie KAV
 - 1968 en 1971: wetsvoorstellen Parlement
- Januari 1973 : Zaak Peers
 - 1973: opschorten wettelijke beperkingen anticonceptie

- **Strijd: vb strafbaarstelling vrijwillige euthanasie 1867 – 2002** (Devynck 2021)
 - SW: opzettelijk doden met voorbedachte rade = moord -> doodstraf (1996: LLS)
 - Zelfs met instemming slachtoffer
 - 1970s: *Right to die in dignity*
 - *Hospice movement*: Dame Cicely Saunders (1967: 'total care'); Elizabeth Kubler-Ross (*On Death and Dying*, 1969)
 - 1982: Association pour le Droit de Mourir dans la Dignité (ADMD); 1983 : RWS
 - 1984: Eerste wetsvoorstel E
 - 1992: Nationale Raad van de Orde der Geneesheren < ≠ Code van Geneeskundige Plichtenleer
 - 1993: W.D. Interview D.S.
 - 1999: Raadgevend Comité Bio-ethiek Advies "ethische standpunten onverzoenbaar"
 - Houding > ethisch-religieuze gronden
 - *Sanctity-of-life ethiek* (Chakraborty ea 2017); European Values Study 1999-2000 (Cohen e.a. 2006)
 - World Values Study 1981-2018 (62 landen)(Ingelhart ea 2021)

World Values Survey 1981 – 2018

(Inglehart et al 2021)

- **Cultureel: Godsdienst**
- **Economisch: BNP**
- **Gezondheid: kindersterfte; levensverwachting**
- **Evolutie tijd**

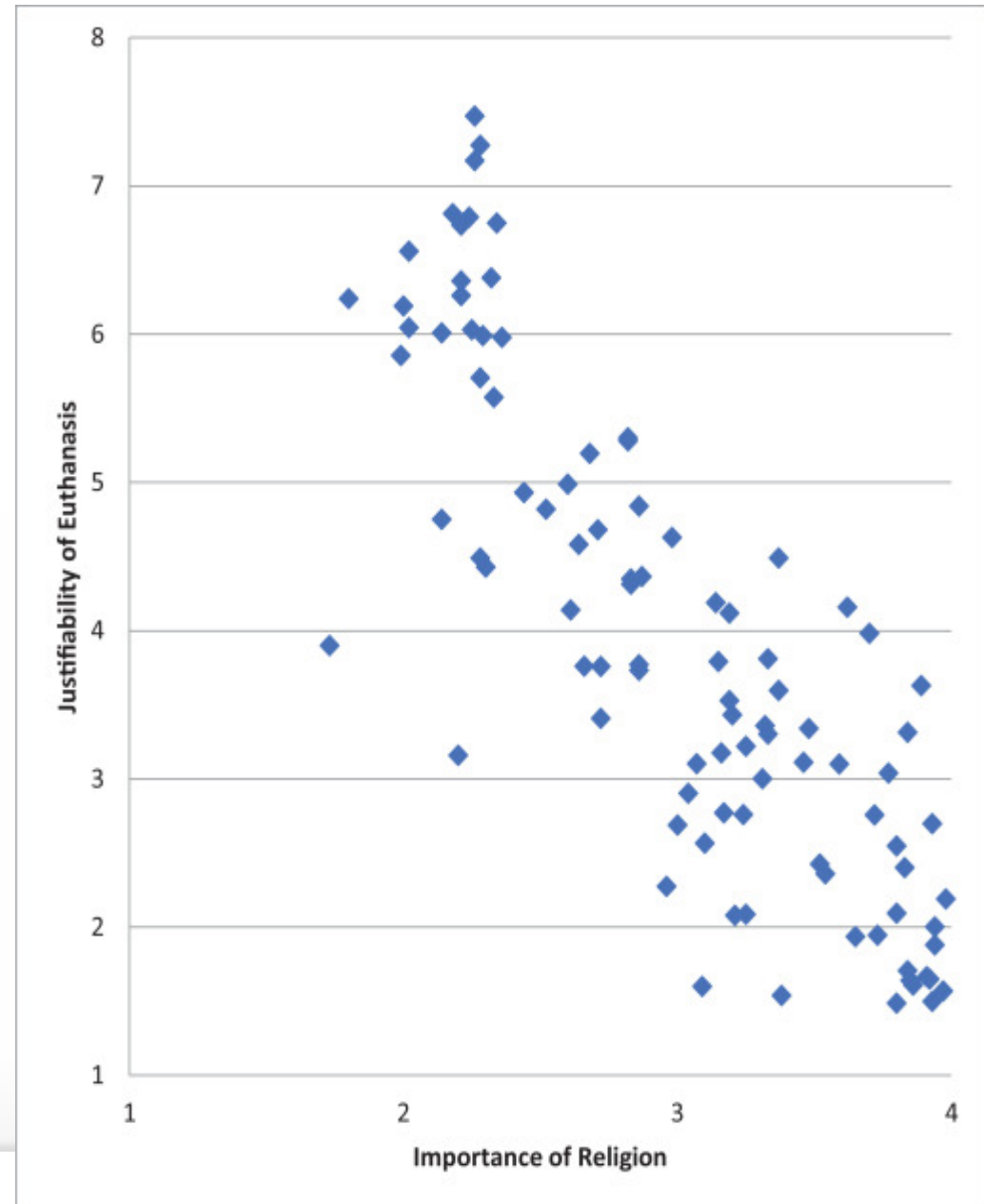
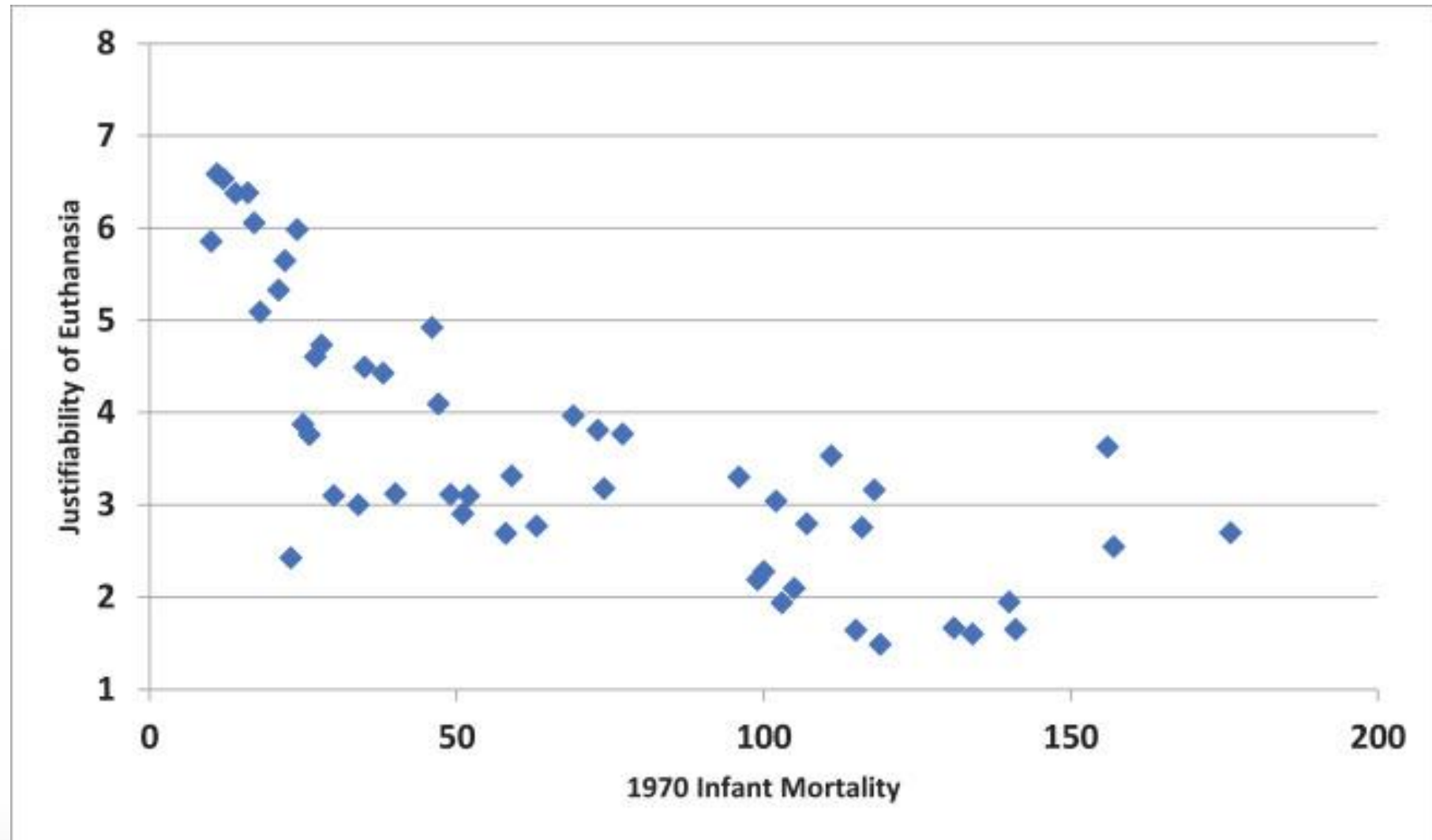

Table 3. Pearson Correlation Between Justifiability of Euthanasia and Economic, Religion-related and Health-related Indicators

Economic factors	Euthanasia is Justifiable^a Pearson correlation # of countries
Gross Domestic Product (GDP) per capita in 1970 (Penn World Tables 7.1)^b	$r = 0.803$ $N = 57$
GDP per capita in 1980 (Penn World Tables 7.1)^b	$r = 0.796$ $N = 57$
GDP per capita in 1990 (Penn World Tables 7.1)^b	$r = 0.775$ $N = 70$
GDP) per capita in 2000 (Penn World Tables 7.1)^b	$r = 0.715$ $N = 75$
GDP per capita at time of survey^b	$r = 0.703$ $N = 64$

- **Verschillen binnen religieuze strekkingen /regio's** (Chakraborty et al 2017)

- **Voorafgaande zorgplanning** (Europa):

- Artsen: + Katholiek, Protestant, Joods, zonder religie >< - Grieks-Orthodox, Islam

- **Stopzetten behandeling**

- Artsen Europa: + Katholiek >< - Protestant, Grieks-Orthodox, Islam, Joods
- Artsen US: - Katholiek >< + Protestant, Joods, zonder religie

- **Do-not-resuscitate (DNR)**

- Artsen Saudi-Arabië: 61% dementie; 16% voorheen gezond -> "waardigheid"
- Hindu artsen US: 86% ~ godsdienst

- **Weigeren sondevoeding**

- Artsen US: + niet-Evangelische Protestanten, Hindu >< - Joods, Islam
- Joodse patiënten: + Canada >< - Israël

- **Sedatie/pijnstilling:**

- + Judeo-Christen (comfort) >< - Hinduïsme, Buddhism (bewustzijn)

- **Euthanasie – Medically assisted suicide** (Chakraborty et al 2017)
 - Vlaamse palliatieve artsen: **75% +** occasioneel kerk >< **25%** regelmatig kerk (Broeckaert et al., 2009)
 - Vlaamse katholieke zorginstellingen : **80% +** wilsbekwame terminale patiënten (Gastmans et al 2006)
 - Belgische verpleegkundigen: **katholiek >< niet-religieus** (Inghelbrecht et al., 2009)
 - Israëlische Joodse artsen : omgekeerd evenredig **godsdiens**t
 - Iraanse verpleegkundigen: **60%** tegen E; Pakistan: **+ hoger opgeleiden**
 - B oudere vr Joodse patiënten: **Orthodox Hasidic/non-Hasidic >< seculaire** Orthodox/non-Hasidic (Baeke et al., 2011).
 - Patiënten Indië : tegen E **24%** Hindus, **64%** Christenen, **77%** Moslims (Kamath et al. 2011)
 - Singapore: **50 %** ouderen Buddhism pro euthanasie bepaalde omstandigheden (Low et al., 2000)

- **Interactie met religie** (Chakraborty et al 2017)

- **Conservatisme**
- **Hogere opleiding**
- **Culturele lokale praktijken**
- **Wetgeving -> Vb België (?)**

Table 2. World Values Survey Mean Justifiability of Euthanasia at Different Points in Time, and Net Change Over Time in all Countries With a Time Series of at Least 15 Years

Country	1981–84	1989–93	1994–98	1999–2004	2005–09	2010–14	2015–18	Net shift
Norway	2.77	4.24	5.30		5.64		6.32	3.55
Belgium	3.61	5.09		6.05	6.76			3.15
Spain	3.18	4.09	5.06	5.16	6.02	6.08	6.02	2.84
Italy	3.07	3.72		3.86	4.63		5.88	2.81
Germany	4.40	4.08		4.34	4.85		7.13	2.73
Austria		3.65		4.37	4.52		6.07	2.42
Iceland	4.23	4.68		5.33	5.74		6.57	2.34

2. RECHT -> MAATSCHAPPIJ (EN ETHIEK)

- **Gedrag beïnvloeden – Instrumentele functie R:**
 - **Verbieden: strafrecht**
 - Vb roken : restaurant, café
 - Vb verkeer : boetes; rijbewijs met punten
 - **Beschermen: strafrecht, burgerlijk recht, sociaal recht, milieurecht,..**
 - Vb roken : gezondheid
 - Vb verkeer: verkeersveiligheid
 - Vb huurwetgeving: bescherming huurder – verhuurder
 - Vb sociale bescherming
 - Vb racisme, discriminatie; gender; straatintimidatie (1981; 2007; 2014)

HOE?

- **Normformulering**
 - **Regel**
- **Normhandhaving**
 - **Toepassing**

HOE? NORMEN RECHTSTAAT

- **Macht overheid < Rechtsbeschermende functie R: Algemene R beginselen (SR)**
 - **Legaliteit. Niet-retroactiviteit. Persoonlijk**
 - **Vermoeden van onschuld**
 - Twijfel < vrijspraak (Dr V.H.)
 - **R eerlijk proces > gerechtelijke dwalingen !**
 - Procedures ! ("*Equality of arms*")
 - Verjaring
 - **Fundamentele rechten**
 - Vrijheid, woonst, privacy,.. -> GW, EVRM

3. TWEE VERSCHILLENDE NORMENSYSTEMEN

- **Recht en ethiek eigen logica**
 - **Soms recht $\sim$ ethiek**
 - Gij zult niet doden -> SW doodslag en moord -> E ?
 - **Soms recht $><$ ethiek**
 - Verjaring SR -> discussie -> genocide, verkrachting
 - **Soms recht los van ethiek**
 - Voorrang van rechts

DISCUSSIES

- **Proportioneel ?**

- COVID: Maatregelen? Toepassing?
- De Wever: Huisarrest jongeren oudejaars 2024 -> Crevits maart 2025
- Regeerakkoord: Roken terrassen < "denormaliseren" -> < De Decker februari 2025

- **≠ Belangen/rechten**

- Proces Herman Brusselmans racisme + negationisme: vrijspraak 11 maart 2025
 - "Mogelijk aanstoot - Geen strafbare feiten - Recht vrije meningsuiting = essentiële pijler democratie"
 - Joods Informatie en Documentatiecentrum: "schandvlek Belgische rechtspraak"

- **Effectief?**

- Vb Racismewet (1981) = "symboolwetgeving" -> signaalfunctie

EFFECTIVITEIT RECHTSREGELS

- **“Iedereen wordt geacht de wet te kennen”** = onweerlegbare juridische fictie
- **Recht = dwingend**
 - Beleid < straf > “naïef geloof in zelfwerkzaamheid”
 - Pas vragen bij niet-naleving
- **Onderzoek Rsociologie : realiteit complexer**

- **“Effecten”?**

- **Direct/indirect ?**

- Verkeer < Boetes -> verkeersdoden ?
 - *War on drugs* < Drugsvangsten -> drugshandel - druggebruik ?

- **Speciale/algemene?**

- Betrokken / relevant
 - Vb. Wet patiëntenrechten; Wet E

- **Termijn?**

- Socialisering: vb roken (restaurant; trein; vliegtuig;..)

- **Bedoelde – onbedoelde - negatieve neveneffecten ?**

- Prohibition 1920 : Woman's Christian Temperance Union > alcoholisme; huiselijk geweld

BOOK
NO.

C 59490

BLANK
NO.

94

FORM NO. 1403 - REVISED FEB. 1922

PERMIT NO.

J 4098

(DATE)

Sept. 9, 1924

R

Vitamin Gallice O.T.

FOR

(GIVE FULL NAME OF PATIENT)

1229 Columbus Ave.

(STREET AND NO.)

Pittsburgh, Penna.

(CITY)

(STATE)

FOR USE OF DRUGGIST OR PHARMACIST ONLY

PERMIT NO.

J 3840

CANCELLED

(DATE DELIVERED)

Sept 9, 1924

(SIGN FULL NAME AS ON PERMIT)

Edward P. Need

541 E. Ohio St.

(STREET AND NO.)

Pittsburgh, Pa.

(CITY)

(STATE)

THIS PRESCRIPTION MUST NOT BE REFILLED

(NAME OF DRUGGIST OR PHARMACIST UPON WHOM DRAWN)

Edward P. Need

(STREET AND NO.)

541 E. Ohio St.

(CITY)

(STATE)

Pittsburgh, Penna.

Clarence M. Shaverley

(SIGN FULL NAME)

M.D.

621 Broadway St.

(STREET AND NO.)

Pittsburgh, Penna.

(CITY)

(STATE)

SEE REGULATIONS FOR PENALTIES IMPOSED

EFFECTIVITEIT RECHTSREGELS

- **Gekend?**
 - **Belgisch Staatsblad !**
 - **2024 : 144.226 pagina's...**
 - **Nieuw SW**
 - **Wet van 29 februari 2024 -> 8 april 2026**
 - **687 art**
- **Nageleefd?**

NALEVING: ETHIEK - RECHT

- **Individueel : Vanuit eigen persoonlijke situatie/overtuiging**
 - Fiscale fraude : Morele afkeuring versus wens tot bestraffing (Van Houtte 1969)
 - Zelfstandigen versus loontrekkenden
 - Sociale nabijheid !
 - Eigen ethische normen
 - Dr Peers 1973; Dr D. 1993 -> "noodtoestand" -> rechter ?!
 - Aanslagen legale abortusklinieken US
- **Contextueel: SASV**

4. SEMI-AUTONOME SOCIALE VELDEN (MOORE 1973)

- **“Autonoom”**
 - Eigen normen & gedragsregels; belonen & sanctioneren
 - Dagelijks leven
- **“Semi”**
 - Wetgeving
 - Kan ingeroepen worden (intern; extern)
- **Wisselwerking < resultaat**
 - ~
 - ><
 - Combinatie

- **Universiteit**

- 38u week -> “innovatief onderwijs; excellent onderzoek; maatschappelijke dienstverlening”
- Gemiddeld 55u -> vrouwelijke docenten (Glorieux 2018)
- Evolutie ‘*work-life balance*’

- **Ziekenhuis**

- “Patiënt centraal” -> ~ Wet patiëntenrechten ?
- Institutionele logica en routines (Casier 2021)
- Kennis versus verwachtingen patiënten
- Afhankelijkheid

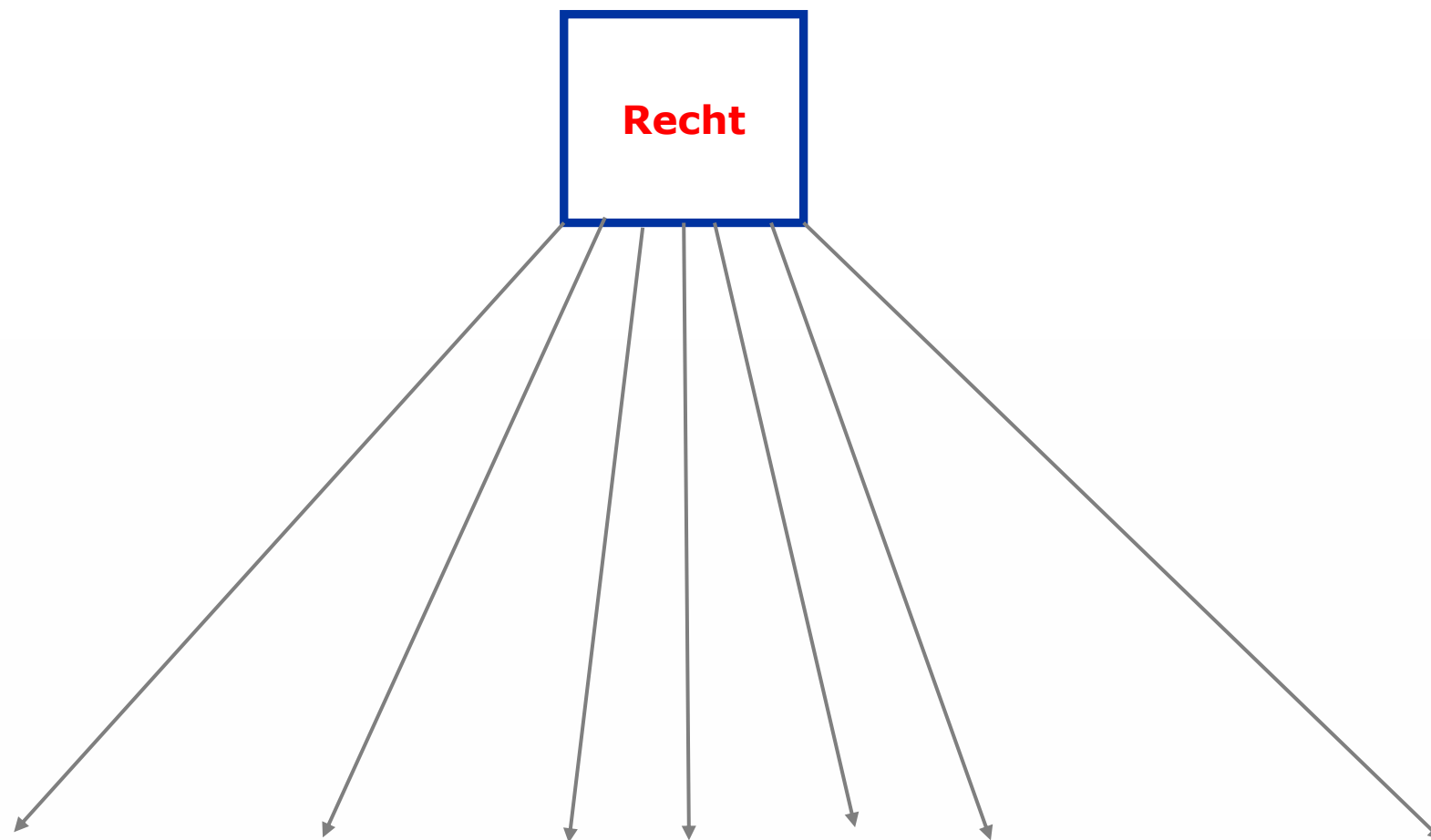
- **ZH - WZC**

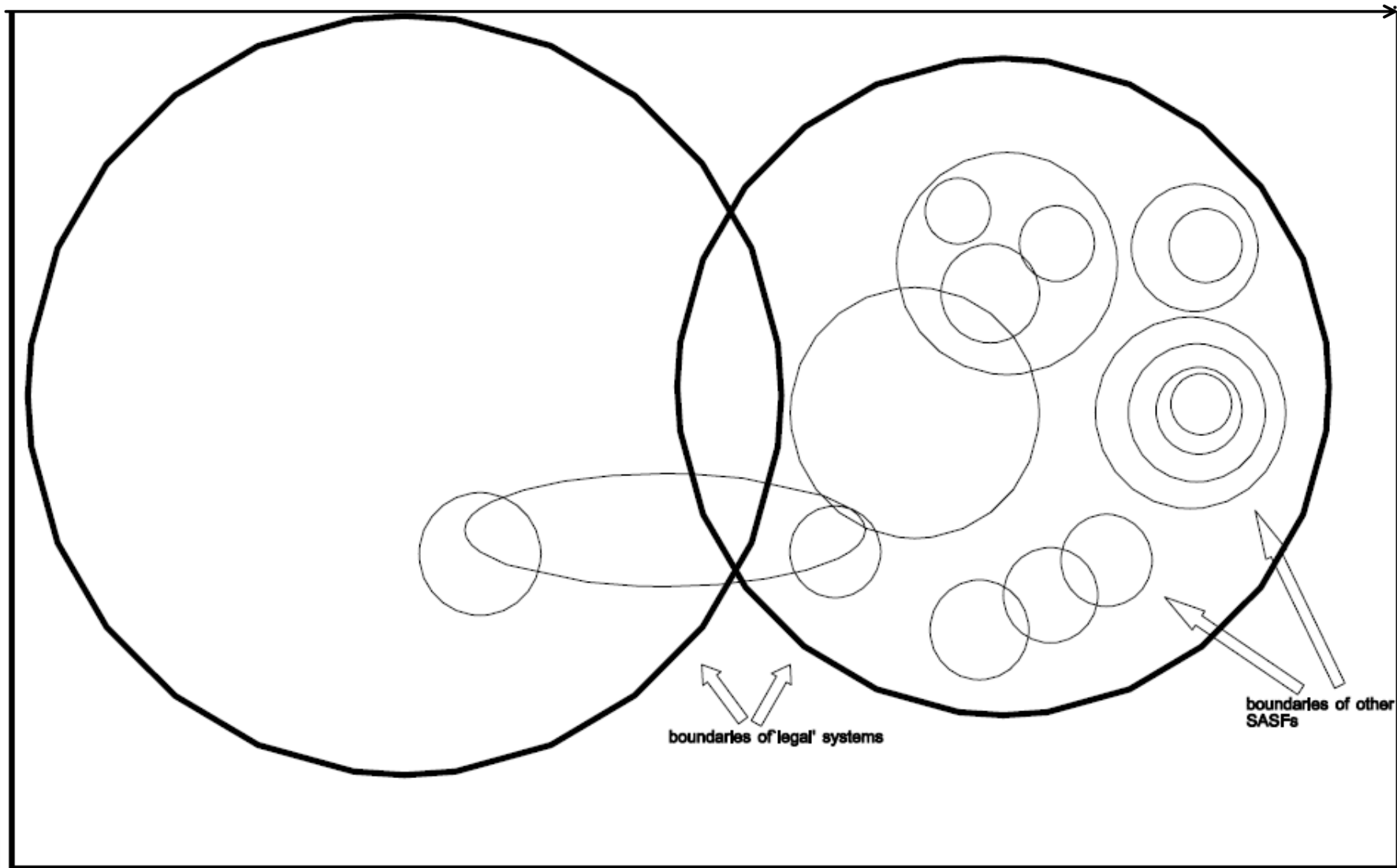
- “Zorg en levenskwaliteit centraal”
- ~ Wetten palliatieve zorg en E ?
- Palliatieve filter; Ethische commissies

SASV = "RECHTSPLURALISME" IN SAMENLEVING

- **Individu behoort tot $\neq$ normensystemen**
 - **Gezin, familie, werk, vrijetijd, levensbeschouwelijke organisaties, samenleving ("R")...**
 - $\neq$ of $><$ normen mogelijk
 - **Binnen 1 systeem $\neq$ of $><$ normen mogelijk**
 - vb ZH, WZC: geen consensus
- **$><$ Instrumentele visie op R** (Griffiths 2003)

RELATIE SASV - RECHT

- **Norm SASV // Recht**
 - Meeste
- **Norm SASV ~ Recht**
 - Mobilisering R intern
- **Norm SASV >< Recht**
 - Weerstand R
- **SASV verdeeld (dikwijls)**
 - Mobilisering R intern + extern

5. LEVENSEINDE: NORMEN SASV – INTERN/EXTERN

- **Normen > Medische deontologie**

- **NL: "Artsen deontologische plicht pijn verlichten < E" -> Rb -> wet ≠** (Griffiths 2000; 2003)
- **Orde der artsen: Nationale Raad**
 - *"algemene beginselen en de regels betreffende de zedelijkheid, de eer, de bescheidenheid, de eerlijkheid, de waardigheid en de toewijding die onontbeerlijk zijn voor de uitoefening van het medisch beroep"*
 - 2019: "Deontologische richtlijnen voor euthanasie bij psychiatrische patiënten"
- **Vereniging Vlaamse Psychiatrie:**
 - Richtlijnen 2017 (<https://vvponline.be/bron/vvp-advies-euthanasie-2017-nederlands/>)

LEVENSEINDE: NORMEN SASV – INTERN/EXTERN

- **Normen > wet < (Zelf)controle artsen**
 - Wettelijke voorwaarden
 - 2e – 3e arts (Distelmans 2025)
- **Mobilisering R intern > LEIF**
 - Opleiding en erkenning LEIF-artsen > kennis R
 - LEIF-lijn; LEIF-punten: Informatie over R

LEVENSEINDE: NORMEN SASV – INTERN/EXTERN

- **Federale Controle en Evaluatiecommissie Euthanasie**

- **Wet 2002**

- Art.8: gaat na of de euthanasie is uitgevoerd onder de voorwaarden en volgens de procedure ~ wet
- Twijfel: gewone meerderheid < anonimiteit opheffen -> info opvragen aan arts
- Geschonden: 2/3 < OM

- **Vormvoorwaarden : Pedagogische functie -> Intern**

- Schriftelijke reactie
- Onvoldoende -> Horen arts
- "Eigen interpretatie" >< "Functie Commissie tussen arts en OM" -> GW Hof 2022

- **Schending grondvoorwaarden -> Extern**

- Schriftelijk + Horen arts
- 1 x OM

SASV VERDEELD

**Dokters en verpleegkundigen
voeren actie in het ziekenhuis
na de schorsing van dokter
Rodenbach**

© Wannes Nimmegeers

HLN 20 – 12 - 2021

SASV VERDEELD – MOBILISERING INTERN/EXTERN

2021: Arts AZ Jan Palfijn Gent

- Klacht intern > E 91-j palliatieve patiënt
- Directie: Schorsing zonder te horen + politie < arrestatie arts 21 November 2021
- Acties collega's -> schorsing ingetrokken
- December '21: Ontslag hoofdarts + directrice
- Transitiemanager < "sereniteit; moderne, open en transparante ziekenhuiscultuur"
- 8 December 2023: buiten vervolgingstelling Raadkamer Gent

6. LEVENSEINDE: MOBILISERING RECHT EXTERN

- ↑ **Rechtszaken rond levenseinde**
 - **Klachten palliatieve sedatie**
 - **Processen euthanasie**

LEVENSEINDE: MOBILISERING RECHT EXTERN

- **Raad van State 4 december 2014: collega's -> - E -> +**
 - KB 7 maart 2013 (B.S. 8 april 2013) < terugbetaling advies
 - Inrichtende macht "absoluut respect voor de individuele wil van de ongeneeslijk zieke patiënt"
 - M. Desmet: "**Klopt ethisch niet**" (respect patiënt ≠ wil patiënt)
 - LEIF >< "Levensbeschouwelijke diversiteit"; "zorgcultuur palliatieve artsen" Federatie P.Z.
 - Arrest: Wet patiëntenrechten wettelijk opgelegde plicht tot eerbiediging zelfbeschikkingsrecht patiënt
 - RIZIV 17 maart 2014 Overeenkomst -> beroep 2 mei 2014 -> verworpen 29 oktober 2015
- **Burgerlijke Rb Leuven 29 juni 2016: kinderen -> + E**
 - 2011 -> WZC niet recht om E te weigeren
 - Kerstinterview 2015 *Het Belang van Limburg* Mgr. De Kesel identiteit van gelovigen ook institutioneel R
 - Prof. Herman Nys (2015) "**gewetensbezwaren instelling**"
 - Rb: Gewetensclausule = persoonlijk

- **Assisen Gent 30 januari 2020: zussen -> - E -> +/-**
 - “Uitbehandeld” ? “Onafhankelijk” ? Kennis wet ?
 - Anonimiteit in Commissie
 - **Vrijpraak**
 - Adviserende artsen: geen schuld
 - Uitvoerende arts: voordeel twijfel -> Rb Dendermonde 24 oktober 2023
- **EHRM *Mortier c Belgique* 4 oktober 2022 -> - E -> +**
 - Belgische wet: niet >< Art 2 EVRM; ~ Art 8
 - Enkel a posteriori controle : niet >< Art 2
 - Concrete zaak: niet >< Art 2
 - Leif artsen: niet >< onafhankelijk
 - Zoon niet betrokken: niet >< Art 8
 - Anonimiteit arts in Commissie: wel >< procedurele waarborgen Art 2
 - -> **wet 27 maart 2024**

MOBILISERING R > JURIDISERING SAMENLEVING

- **Maakbaarheid SL + waarborgen t. "macht" -> + Regels**
 - Wet patiëntenrechten (2002)
 - Wetten rechtspositie gedetineerden (2005/2006)
- **Rechtbank = Conflictmodel (uitz.)**
 - **Partijen** -> Onafhankelijke rechter
 - Escalatie
 - **Polarisering** samenleving < strafrecht (#MeToo)
 - Slachtoffers niet bewust < OM
- **Alternatieve conflictoplossing ?**
 - Nabestaanden E ? Mr. C Mussche

MOBILISERING R > SECULARISERING SAMENLEVING

- **N-W Europa** (Halman & Van Ingen 2015; Sieben & Ivanova 2022)
 - **European Values Study: Kerkbezoek ↓ ; Religie ↓**
 - ↑ Aanvaarding homoseksualiteit, ES, abortus, euthanasie
 - **"Cultural defence" < religieuze identiteit ↑**
 - "Battle for believers" (Sieben & Ivanova 2022: 200)
 - US SC *Roe v Wade* 1973 (R to privacy) -> Reagan 1981 – Trump 2022

White House Faith Office leader Paula White

<https://www.dailymail.co.uk/video/news/video-2286990/Video-Paula-White-speaks-tongues-prayer-defeat-Trump-opponents.html> (2020)

IMPACT RECHTSZAKEN OP SASV ?

- **Ook vrij spraak impact < - E**

- Dr V.H.: geen E meer (13 jaar onzekerheid)
- “**Angstcultuur**” (Van Steenbrugge 2023) –
- Advocaten < intimidatie (Distelmans 2025)
- Termijn: cijfers registraties +

- **Juridisch: Duidelijkheid < + E ?**

- **Gewetensclausule = persoonlijk**
- GW Hof 10 oktober 2022 -> **wet 27 maart 2024 -> + E**
- Grondvoorwaarden - procedurele voorwaarden – vormvoorwaarden

WET 27 MAART 2024 : STRIJD STRAFMAAT

- **Adviserende arts / psycholoog (-j) niet langer strafbaar**
- **Grondvoorwaarden:**
 - **Geen vrijwillig herhaald verzoek : doodslag SW (LLS)**
 - **Geen medisch uitzichtloze situatie of geen ondraaglijk niet te lenigen lijden: 10-15j**
- **Procedurele voorwaarden:**
 - **Geen raadpleging onafhankelijke arts / psycholoog : 8 d – 3 j en/of geldboete 1000 € (x8)**
 - **Verzachtende omstandigheden < min politie S**
- **Andere Procedurele + Vormvoorwaarden: niet strafbaar -> tucht R/ burgerlijk R**

IMPACT WETGEVING - TIJD

- **Op samenleving ?**
 - **↑ Aanvaarding E ?** Table 2
 - **Sociale nabijheid -> Herkenbaar !**
 - **Vergrijzing**
 - **Lijden**
 - **Dementie**
 - ...
 - **Kwaliteit en toegankelijkheid van gezondheidszorg !**

Table 2. World Values Survey Mean Justifiability of Euthanasia at Different Points in Time, and Net Change Over Time in all Countries With a Time Series of at Least 15 Years (Inglehart et al 2021)

Country	1981–84	1989–93	1994–98	1999–2004	2005–09	2010–14	2015–18	Net shift
Norway	2.77	4.24	5.30		5.64		6.32	3.55
Belgium	3.61	5.09		6.05	6.76			3.15
Spain	3.18	4.09	5.06	5.16	6.02	6.08	6.02	2.84
Italy	3.07	3.72		3.86	4.63		5.88	2.81
Germany	4.40	4.08		4.34	4.85		7.13	2.73
Austria		3.65		4.37	4.52		6.07	2.42
Iceland	4.23	4.68		5.33	5.74		6.57	2.34

IMPACT WETGEVING – TIJD

- **Op religie ?** (Chakraborty et al 2017)
 - **België : Ethische schriftelijke procedures zorginstellingen**
 - Vlaamse katholieke zorginstellingen **80% + E** wilsbekwame terminale patiënten (Gastmans ea 2006)
 - *>< “only in exceptional cases in accordance with legal due care criteria and provisions outlined by the **palliative filter procedure**”....*
 - **Herman Nys** : “Euthanasiewet moet worden verruimd” (Knack 2012)
 - “Ook Zorgnet Vlaanderen”
 - **Regeerakkoord Arizona 2025**: E bij dementie; “mits onderzoek” -> CD&V ?
 - De Stemming (De Standaard, VRTNws, RTBF) 22 mei 2025: meerderheid Belgen; 86% in Vlaanderen **+**

CONCLUSIE

- **Dubbele werking van het recht**
 - **Extra sterk in bio-ethische / levensbeschouwelijke thema's**
 - **Strijd < totstandkoming**
 - **Strijd < implementatie of verzet**
 - **Samenleving:**
 - **Secularisering < *cultural defence***
 - **Polarisering < juridisering**

- **Levensende – Medische SASV**
 - **Wet - Rechtspraak < verduidelijking; rechtszekerheid**
 - **RS < + / - E**
 - **Inroepen recht intern**
 - **Deontologie**
 - **Federale Commissie E**
 - **LEIF**
 - **Inroepen recht extern**
 - **Nabestaanden -> Bemiddeling?**
 - **Federale Controle en Evaluatiecommissie E ?**

- **Levenseinde – Gerechtelijke / penitentiaire SASV**
 - **E > Ondraaglijk psychisch lijden = “ontsnappen aan straf?”**
 - **Internering: Frank Van den Bleeken**
 - **Levenslang: Freddy Horion**
 - **Voorlopige hechtenis: Sien**
 - **Onderzoek Devynck (2021)**

DANK U

VRIJE
UNIVERSITEIT
BRUSSEL

- Casier I (2021) *Bewoners' Agency in een gevangenis en een verzorgingsinstelling*, PhD Criminology, VUB
- Chakraborty R et al (2017) A systematic review of religious beliefs about major end-of-life issues in the five major world religions, *Palliative and Supportive Care*, 15, 609–622.
- Cohen J e.a. (2006) European public acceptance of euthanasia: Socio-demographic and cultural factors associated with the acceptance of euthanasia in 33 European countries. *Social Science and Medicine*, 63, 743-756.
- Devynck C (2021) *Imprisonment and Mental Suffering. Euthanasia Requests by Prisoners*, PhD Criminology, VUB
- Distelmans W, (2025) *Een waardig Levenseinde*, Hautekiet
- Gastmans C. et al. (2006) Prevalence and content of written ethics policies on euthanasia in Catholic healthcare institutions in Belgium (Flanders). *Health Policy*, 76(2), 169–178
- Griffiths J (2000) Self-regulation by the Dutch medical profession of medical behavior that potentially shortens life. Pp. 173-190 in H. Krabbendam en H.M. ten Napel, ed., *Regulating Morality*. Antwerpen: Maklu
- Griffiths J (2003) *The Social Working of Legal Rules*, 1-84
- Halman L., & Van Ingen E. (2015). Secularization and changing moral views: European trends in church attendance and views on homosexuality, divorce, abortion, and euthanasia. *European Sociological Review*, 31(5): 616-627.
- Inglehart R, Nash R, Hassan Q, Schwartzbaum J (2021) Attitudes Toward Euthanasia: A Longitudinal Analysis of the Role of Economic, Cultural, and Health-Related Factors, *Journal of Pain and Symptom Management*, 62/3: 559-569 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0885392421000300#tbl0003>
- Moore S.F. (1973) Law and social change: the semi-autonomous social field as an appropriate subject of study. *Law and Society Review*, 7: 719-746
- Nys, H. (2012) 'Euthanasiewet moet worden verruimd', Knack 14 februari 2012: <https://www.knack.be/nieuws/herman-nys-euthanasiewet-moet-worden-verruimd/>
- Sieben I, Ivanova K (2022) Secularization and Values: Exploring Changes in the Religious Factor in Preferences for Obedience and Autonomy, in: RLuijckx, T Reeskens, I Sieben (Eds) *Reflections on European Values*, European Values Series 2, Open Press TiU, Tilburg University, 196-207
- Van Steenbrugge, W (2023) *Operatie Kerk, Of hoe Justitie knielde voor de Kerk in Operatie Kelk en het Euthanasieproces*, Uitg. Pelckmans